

ÚVOD

Vážení čitatelia,

predkladáme vám ďalšie číslo nášho časopisu, v poradí 28., čím uzatvárame XIV. ročník jeho existencie. V rámci úvodu – nášho pravidelného kalendária, by sme vám radi pripomenuli ďalšie významné výročia narodení slovenských osobností literatúry a kultúry a udalostí, ktoré zaznamenávame a pripomíname si v druhom polroku roku 2025.

21. júl – 145. výročie narodenia MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNICA (*21. 07. 1880 Košariská, †04. 05. 1919 Ivanka pri Dunaji). Slovenský štátnik, diplomat, politik, vojenský letec, brigádny generál ozbrojených síl Francúzska, astronóm, fotograf, vedec a vynálezca. Narodil sa v Košariskách, v rodine evanjelického farára Pavla Štefánika. Po stredoškolských štúdiách a maturite odchádza do Prahy študovať stavebné inžinierstvo. Tu sa stáva stúpencom T. G. Masaryka. Počas štúdia nastáva zlom a zo stavebného inžinierstva prešiel na štúdium astronómie a fyziky, ktoré ukončil v roku 1904 kedy bol promován za doktora filozofie. Už počas štúdií bol činný ako publicista a zároveň pomáhal pri redigovaní časopisu Umelecký hlas. Cieľom jeho pôsobenia sa však stalo Francúzsko. Pôsobil ako astronóm, v rokoch 1908 až 1913 absolvoval niekoľko vedeckých expedícií, z nich bolo niekoľko výprav na Mont Blanc, kde robil výskum aj počas zatmenia Slnka. Na Tahiti založil viacero meteorologických staníc a takmer rok tam sledoval Halleyho kométu. Spolupracoval na mnohých vynálezoch, publikoval množstvo vedeckých prác. Po vypuknutí prvej svetovej sa stal vojenským pilotom. Aj ako letec mal stále na vedomí osamostatnenie Čechov a Slovákov a snažil sa o vytvorenie samostatnej česko-slovenskej dobrovoľníckej jednotky. Mal najväčšiu zásluhu na formovaní česko-slovenského zahraničného odboja v tomto období. Zohral dôležitú úlohu pri organizovaní česko-slovenských légii a sprostredkovaní kontaktov na francúzskych štátnych funkcionároch. Spolu s T.G.Masarykom a Edvardom Benešom bol kľúčovou osobou pri založení Česko-Slovenska. Bol podpredsedom Československej národnej rady, ministrom vojny v Dočasnej česko-slovenskej vláde a následne v novovzniknutej ČSR. V Paríži sa zúčastnil aj na práci mierovej konferencie, zaoberal sa budovaním česko-slovenského letectva, mal plány pre zriadenie štátnej správy a podpory vedy v novom štáte. V roku 1919, keď sa vracal z Talianska na Slovensko s diplomatickou misiou, tragicky zomrel pri páde lietadla. Pochovaný je v mohyle na Bradle, ktorá je národnou kultúrnou pamiatkou Slovenskej republiky. M. R.Štefánik je najväčšia osobnosť v dejinách Slovenska. Je držiteľom francúzskych, talianskych, ruských a slovenských politických, či vedeckých vyznamenaní. Jeho meno nesie mnoho významných slovenských i zahraničných inštitúcií a pomenované sú po ňom vyznamenania – Rad Milana Rastislava Štefánika, Kríž Milana Rastislava Štefánika, Rad Sokola (neoficiálne Rad Štefánikov). Motto jeho života: „Ja sa prebijem, lebo sa prebiť chcem.“ „Kto si myslí, že mu slobodu druhí vybojujú, tej jej nie je hodný.“

1. august – 180. výročie vydania prvých SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH NOVÍN (*01. 08. 1845 – Slovenskje národňje novini). Noviny vychádzali ako dvojťždenník v

štúrovskej slovenčine v rokoch 1845 – 1848 v Bratislave a v Liptovskom Mikuláši s prílohou *Orol tatranský* (*Orol tatránski*). Ich iniciátorom, vydavateľom a aj hlavným redaktorom bol Ľudovít Štúr. Zameriavali sa na domáce problémy, všímali si predovšetkým hospodársku a politickú situáciu v krajine, postavenie poddaného ľudu, národnostnú otázku, problémy školské a kultúrne, ktoré vtedy zamestnávali slovenskú inteligenciu a maloburžoázne vrstvy. Noviny vychádzali v časoch kedy nastupuje do verejného politického diania aj Ľudovít Kossuth. Spory medzi Ľudovítom Štúrom a Ľudovítom Kossuthom naberajú veľké rozmery a Ľ. Štúr odchádza z revolučne rozbúrenej Bratislavy. Slovenské národné noviny a ich redaktori vzbudili veľký ohlas, ale aj nevôľu a útoky nepriateľov. Ľudovíta Štúra chceli stúpenci Ľudovíta Kossutha niekoľkokrát inzultovať na sneme, ako aj v redakcii novín. Hlavnou príčinou zániku novín bol tlačový zákon, podľa ktorého mal Ľudovít Štúr zložiť kauciu 4 000 zlatých. Keď sa to nepodarilo ani jemu, ani jeho bratovi,

noviny nariadením bratislavského starostu (mešťanostu) Németha 11. 6. 1848, teda presne v deň, keď vstupoval do platnosti nový tlačový zákon, zanikajú. Starosta (mešťanosta) mesta Bratislavy nedovolil vytlačiť ani posledné číslo, ktorým by redakcia oznámila čitateľom túto skutočnosť. Od 1. 5. 1993 Matica slovenská obnovila ich vydávanie.

1. október – 30. ročník BIB (*01. 10. 1967 – BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA).

BIB možno považovať za najväčšie nekomerčné podujatie svojho druhu na svete. Je organizované každý druhý rok, vždy na jeseň. BIB predstavuje mozaiku najlepších ilustrácií detských kníh z celého sveta. Bienále sa koná pod záštitou UNESCO a Medzinárodnej únie pre detskú knihu (IBBY). Usporiadateľom je Ministerstvo kultúry SR a hlavným organizátorom Bibiana – medzinárodný dom umenia pre deti. V roku 1965 vznikla celostátna československá výstava s názvom Ilustrácie pre deti Bratislava, ktorú považujeme za nultý ročník a predchodcu samotného Bienále ilustrácií Bratislava. O dva roky neskôr sa začala písať história BIB. Medzi jeho zakladateľov patria JUDr. Dušan Roll, akad. Maliar Miroslav Cipár, akad. Maliar Albín Brunovský a ďalší nadšenci ilustrácií kníh pre deti. Zúčastňuje sa jej priemerne viac ako 350 ilustrátorov zo 40 krajín sveta. Originály ilustrácií hodnotí medzinárodná odborná porota, ktorá je zložená z teoretikov výtvarného umenia, ilustrátorov, vydavateľov a knihovníkov. Je to zoskupenie 6 – 12 členov z rôznych krajín, kontinentov a kultúr. Porota rozdeľuje 11 prestížnych cien – Grand Prix BIB, päť Zlatých jabĺk BIB a päť Plakiet BIB. Autor, ktorý získa najvyššie ocenenie má právo predstaviť sa samostatnou výstavou na nasledujúcom ročníku BIB a stáva sa aj členom medzinárodnej poroty BIB.

21. október – 275. výročie narodenia JURAJA FÁNDLYHO (*21. 10. 1750 Častá, †07. 03. 1811 Ompitál, dnešné Dolný). Spisovateľ, národný buditeľ, zakladajúci člen Slovenského učeného tovarišstva, autor početných osvetových a ľudovýchovných prác, popularizátor poľnohospodárskych poznatkov, zdravotvedy, národných dejín, básnik stúpenec osvietenského jozefinizmu a katolícky kňaz. Po štúdiách na gymnáziu a u fran-tiškánov, pokračoval v štúdiu teológie v Budíne a v Trnave. Po vysvätení za kňaza prešiel niekoľkými farnosťami, až napokon zakotvil v Naháči, kde prežil celý svoj aktívny život. Bola to najchudobnejšia farnosť v celom trnavskom vikariáte. J. Fándly však v takýchto neuveriteľne ťažkých podmienkach vykonal veľa práce. Bol dedinským zelinkárom a le-

károm. Nemálo úsilia vynaložil, aby povzniesol primitívnu úroveň obrábania pôdy u naháčskych roľníkov. Táto jeho činnosť prerástla cez hranice jeho farnosti a odráža sa aj v jeho spisovateľskom ľudovýchovnom diele. Hmotné živorenie, nedôvera a prenasledovanie so strany cirkevnej vrchnosti podryli jeho zdravie a tak chorý a unavený odišiel k rodine do Ompitála, kde aj dožil a je aj pochovaný. Už počas štúdií nadviazal kontakt s bernolákovskou mládežou a po prijatí bernolákovského spisovného jazyka sa stal jeho významným propagátorom. Bol nadšeným šíriteľom reforiem Jozefa II., odsudzoval náboženský fanatizmus a keďže vyšiel z chudobných pomerov, zameral sa na pomoc najbiednejším vrstvám obyvateľstva. Okrem románovej tvorby sa venoval hlavne písaniu návodov a rád, ako sa starať o hospodárstvo i zdravie ľudí a dobytká. Okrem náučných diel vydal aj svoje kázne a niekoľko básní. Výber z tvorby: *Dúverná zmlúva medzi mŕiichom a diáblom, o prvých počátkoch, o starodávnych, aj včúľajších premenách reholníckich* (prvé dielo v bernolákovskej slovenčine), *Pílní domajší a poľní hospodár, Krátke dejiny slovenského národa, Zelinkár, O úhoroch aj včelách rozmlúvaní, Slovenský včelár, Vzdych a nárek, Príhodné a svätečné kázne* a mnoho iných.

28. október – 210. výročie narodenia ĽUDOVÍTA ŠTÚRA (*28. 10. 1815 Uhrovec, †12. 01. 1856 Modra). Pseudonymy: Bedlivý Ludorob, Brat Sloven, pravolub Rokošan, Boleslav Záhorský a iné. Slovenský národný buditeľ, kodifikátor spisovnej slovenčiny, politik, filozof, historik, jazykovedec, spisovateľ, básnik, redaktor a pedagóg. Bol najvýznamnejší predstaviteľ slovenského národného života a vedúca osobnosť slovenského národného obrodovania v polovici 19. storočia, kodifikátor slovenského spisovného jazyka založeného na stredoslovenských nárečiach, jeden z vedúcich účastníkov *Slovenského povstania* v rokoch 1848 – 1849 a poslanec uhorského snemu za mesto Zvolen. Narodil sa v učiteľskej rodine. Štúdium začal u svojho otca v Uhrovci, potom na nižšom gymnáziu v Rábe. V roku 1829 odišiel študovať na evanjelické lýceum do Bratislavy na *Katedru reči a literatúry česko-slovenskej*, kde sa vďaka profesorovi *Palkovičovi* u neho prebudil záujem o slovanstvo a slovanskú kultúru. Tu zostal po štúdiu ako profesor histórie Slovanov a slovanskej literatúry. Angažoval sa aj ako člen spolku *Spoločnosti česko-slovenskej*. V apríli 1837 po študentských nepokojoch na bratislavskom lýceu je *Spoločnosť* zakázaná. O týždeň neskôr Ľ. Štúr založil *Ústav reči a literatúry československej*, ktorý mal pokračovať v činnosti *Spoločnosti*. V roku 1840 začal vyvíjať snahu o zamedzenie tzv. *maďarizácie*. Usiloval sa najmä o vydávanie slovenských novín. Začiatkom roku 1843 prišiel s myšlienkou jednotného slovenského jazyka vychádzajúceho zo základov stredoslovenského nárečia a 11.7.1843 na fare v Hlbokom, spolu *Hurbanom* a *Hodžom* kodifikovali *spisovnú slovenčinu*. V roku 1845 dostal od panovníka povolenie vydávať noviny – *Slovenské národné noviny* s literárnou prílohou *Orol tatranský*. Angažoval sa aj politicky, keď sa ako poslanec uhorského snemu za mesto Zvolen dostal do sporu s *Ľudovítom Kossuthom*, stúpencom maďarizácie. V roku 1848, kvôli hrozbe silnejšej maďarizácie zorganizoval Ľ. Štúr *Slovanský zjazd* v Prahe. Následne *Maďarská vláda* vydala na Štúra, *Hurbana* a *Hodžu* zatykač. Spoločne 15.9. zakladajú vo Viedni *Slovenskú Národnú Radu*. Je autorom mnohých článkov do novín a časopisov, autorom básní a cestopisov, ako aj odborných, filozofických a vedeckých kníh. Výber z tvorby :

Dumky večerní, Cesta do Lužic vykonaná z jara 1839, Starý a nový věk Slováků (v staročeštine), *Nářečja Slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí, Slovanstvo a svet budúcnosti, O národných písních a pověstech plemen slovanských, Spevy a piesne* a iné.

11. november – 95. výročie narodenia MILANA LALUHU (*11. 11. 1930 Tekovské Lužany, †10. 11. 2013 Bratislava). Slovenský maliar a grafik, osobnosť levického regiónu. Narodil sa v Tekovských Lužanoch, v okrese Levice. V rokoch 1950 – 1955 študoval na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave (profesor Fulla, profesor Milly a i.). Bol zakladajúcim členom *Skupiny Mikuláša Galandu*. Bol súčasťou všetkých výstav skupiny galandovcov. V roku 1972 bol vylúčený zo Slovenského zväzu výtvarných umelcov, čo znamenalo „tichý“ zákaz verejných výstav, reprodukovania a nakupovania jeho diel verejnými galériami. Tento zákaz však nikdy nebol striktne dodržiavaný. V rokoch 1955 – 1958 žil v Dolnej Mičinej, ktorú po celý život dlhodobo navštevoval a výtvarne aj zobrazoval. V rokoch 1958 – 1963 sa usadil v Martine a od roku 1963 žil a tvoril v Bratislave. V rannej tvorbe kreslil a maľoval klasické krajiny, zátišia a ženské akty. Neskôr sa sústredil na portréty a najmä autoportrét a na motív stromu, v ktorom dosiahol takmer absolútnu dokonalosť výtvarného stvárnenia. V 60-tych rokoch 20. storočia sa zameral na výtvarný program založený na pretvorení tradičného motívu slovenskej dediny a ľudí v nej do moderného výrazového prostriedku.

4. december – 115. výročie narodenia JÁNA KOSTRU (*04. 12. 1930 Turčianska Štiavnica, †05. 11. 1975 Bratislava). Pseudonymy: Ján Medník, Ján Robur, Kristián Benko. Slovenský básnik, maliar, esejista, prekladateľ a autor literatúry pre deti a mládež. Bol manželom spisovateľiek Kristy Bendovej a Hany Ponickéj. Narodil sa v rodine kolárskeho majstra. Študoval na štátnej reálke v Žiline. Potom odišiel do Prahy na umelecko-priemyselnú školu a zároveň sa stal mimoriadnym poslucháčom Filozofickej fakulty Karlovej Univerzity, študoval tam aj sochárstvo a maliarstvo na odbore architektúry Českého vysokého učení technického, ktoré zanechal. V Prahe bol tiež členom slovenského vysokoškolského spolku Detvan. Pracoval ako redaktor kultúrnej rubriky v Robotníckych novinách a v Slovenskom rozhlase v Prešove a v Bratislave. Pôsobil vo Zväze slovenských spisovateľov a súčasne bol šéfredaktorom týždenníka Kultúrny život, ako aj redaktor v časopise Slovenské pohľady. Od roku 1956 sa výhradne venoval už len tvorbe. Svoje prvé básne napísal už ako stredoškôlač. Témou mu boli zážitky z detstva, dospievania a rodného kraja. Svoje diela uverejňoval v časopisoch - DAV, Svojeť, Mladé Slovensko, Slovenské pohľady, Elán, Národná obroda, Nové slovo a iné. Vstupom do slovenskej poézie zanechal nezmazateľný rukopis. Stal sa jednou zo zakladateľských osobností modernej slovenskej lyriky. Jeden z najväčších lyrikov slovenskej poézie, ktorý bol známy najmä svojou milostnou poéziou. Takmer celý život sa venoval aj výtvarnej tvorbe, ktorú bežne nezverejňoval. Je držiteľom titulu zaslúžilý a národný umelec. Výber z tvorby: *Hniezda, Moja rodná, Puknutá váza, Ave Eva, Javorový list, Len raz, Prvé a posledné, Chuť po bozkoch, Vtáčky, Zvieratá, Janko Hraško* a mnoho ďalších.

4. december – 90. výročie narodenia ALBÍNA BRUNOVSKÉHO (*25. 12. 1935 Zohor, †20. 01. 1997 Bratislava). Slovenský maliar, grafik, ilustrátor, autor výtvarných návrhov na bankovky a poštové známky, predstaviteľ imaginatívneho realizmu. Pôbil ako pedagóg na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave. Narodil sa v Zohore na Záhorí. Príroda tohto kraja mu bola veľmi blízka a z nej čerpal aj vo svojej tvorbe. Pri

svojom romantickom založení vtlačil Záhoriu charakter talianskeho vidieka. Ovplyvňovali ho českí maliari Jozef Mánes a Július Mařák a neskôr aj Max Švabinský. Tvoril hlavne ilustrácie do detských kníh, ale vytvoril aj poslednú sériu československých bankoviek. V roku 1967 bol jedným zo zakladateľov medzinárodnej prehliadky originálov ilustrácií detských kníh Bienále ilustrácii Bratislava, na ktorej bol opakovane niekoľkokrát ocenený. Albín Brunovský je jeden z najvýznamnejších maliarov povojnového výtvarného umenia. Mal osobitý umelecký štýl, ktorým je charakteristický a originálny a používa sa pojem Brunovského škola, čo označuje prepájanie fantazijných a reálnych prvkov a ovládanie klasických grafických techník. V roku 1985 sa stal držiteľom titulu národný umelec.

Zdroje literárnych informácií

PIŠÚT, M. et al. 1984. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Obzor.

SEDLÁK, I. et al. 2009. *Dejiny slovenskej literatúry I*. Martin: Literárne a informačné centrum Bratislava.

SEDLÁK, I. et al. 2009. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin: Literárne a informačné centrum Bratislava.

SCHILLEROVÁ, O. (Eds.) 2024. *Kalendárium osobností a udalostí na rok 2025*. Určené pre internú potrebu. Levice: Tekovská knižnica v Leviciach.

ŠMATLÁK, S. 1988. *Dejiny slovenskej literatúry*. Od stredoveku po súčasnosť. Bratislava: Tatran.

PhDr. Roman Kvapil, PhD.
Šéfredaktor

